

Een klein paradijs

Kees Both en Marc Veekamp

Bij een bezoek aan de ontdektuin van 'Het Anker' lijkt het alsof je in een klein paradijs terecht komt. Kinderen spelen en werken in de tuin, een tuin die in het leven en werken van deze school een belangrijke plaats inneemt.

Het is een zonnige dag in september, als we de tuin bezoeken. Het gebouw van de kleuterafdeling is vanaf de straat nauwelijks te zien. Het ligt wat achteraf in het groen, een paar honderd meter verwijderd van het andere gebouw van 'Het Anker' in Amersfoort. Het gebouw wordt aangeduid als 'Het Kleine Anker'. Het terrein wordt omgeven door een manshoog, ijzeren hek, dat voor de helft begroeid is, onder andere met hult en bramen. Bij de ingang bevinden zich een tegelplein en een heel speciale fietsenstalling, met kromme palen en takken. Als deze 'fietsenjungle' begroeid zal zijn met klim- en slingerplanten, zal het op een oerwoud lijken. Twee van de drie kleutergroepen zijn buiten. De kinderen zijn met zeer verschillende dingen bezig, aardig verdeeld over de tuin. De speelheuvel nodigt uit tot erop en eraf rennen, tegen de hellingen opklauteren en er vanaf springen. Het is verbaazingwekkend op hoeveel verschillende manieren de kinderen zich de heuvel eigen

maken. Naast de heuvel ligt een stukje los zand, dat weer grenst aan de ondiepe vijver met stapstenen. Behalve dat ze overstappen van de ene steen op de andere, kijken de kinderen naar beestjes in de vijver en spelen ze met zand en water. Andere kinderen hebben een 'nest' gemaakt in de bosjes, liggen lekker op het gras of zitten wat te kletsen. Weer andere kinderen gaan met loeppotjes op zoek naar kleine beestjes of spelen met takken (die bijvoorbeeld 'speren' worden) en ander los materiaal. En enkele kinderen spelen met de karren en fietsjes. Door de verschillende hoeken en materialen in de tuin is er voor elk wat wils en kunnen de kinderen hun eigen activiteitenritme volgen.

Elementen van de tuin

We geven een overzicht van de elementen in de tuin. Elk element nodigt uit tot specifieke, maar niet altijd voorspelbare activiteiten van kinderen. De meeste elementen nodigen ook planten en dieren uit om er korter of langer te verblijven.

- Ondiepe vijver, met begroeiing en stapstenen. Deze wordt gevoed met regenwater, rechtstreeks uit de lucht, maar ook met water dat op het dak van het gebouw valt en via een tijdelijk riviertje (een 'wadi') naar de vijver stroomt
- Pomp en waterput. De waterput wordt ook via een houten constructie die aan het dak van de school bevestigd is van water voorzien.
- Gemetselde waterbak voor dieren en planten, geïntegreerd met het gebouw, gevoed door dakwater. Er is een overstort via een gootje op het plein naar een strook met vochtminnende planten.
- Tegelplein.
- 'Fietsenjungle' met schelpengruis als verhardingsmateriaal waarop de fietsen geparkeerd worden.
- Knuppelpaadje over een moerasstrook, die wordt gevoed met hemelwater van het gebouw.
- Paadjes met gras of met houtsnippers.
- Twee grasveldjes.
- Hutten van wilgentenen.
- Bosjes aan de rand van het terrein, langs het hek.
- Gedeeltelijk begroeid hek.
- Liggende boomstam over begroeid 'ravijn'.
- Zandbak met een stenen, met mozaïek ingelegde rand.
- Enkele grotere bomen.
- Theaterbanken en mogelijkheden voor een met doek af te schermen podium.
- Dierentoren, voor bijen, egels, en andere dieren.
- Tuin voor vlinders en andere insecten.
- Speelheuvel met onderdoorgang.
- Moestuin met kersenboom.
- Kruidentuin.
- Kleine boomgaard met vijf fruitbomen.
- Compostbak/kringloophoek

Wat vinden de leerkrachten van dit paradijs?

Enkele teamleden uit de kleuterbouw vertellen wat hen zo aanspreekt in deze tuin. Een leerkracht die aanvankelijk sceptisch tegenover de tuinplannen stond, noemt nu als eerste het veelvormige spel dat uitgelokt wordt. Zie alleen al de verschillende soorten ondergrond waarop de kinderen spelen: gras, los zand, onbegroeide bodem, tegelplein, schelpengruis, houtsnippers. Dat geeft al heel verschillende tastervaringen. En verschillende materialen waarmee gespeeld wordt, zoals takken, zand, modder, beestjes, enzovoort. Kinderen leren omgaan met aanvaardbare risico's. Veel kinderen hebben bijvoorbeeld geleerd dat je brandnetelblaren kunt behandelen door er weegbreeblaadjes over te wrijven. Het verwijderen van alle brandnetels uit de tuin is ongewenst, vlinders kunnen er hun eitjes op afzetten en hun rupsen kunnen er eten en zich ontwikkelen. Je kunt er ook brandnetelsoep van ma-

ken. De kinderen vangen in een loeppotje kleine beestjes in de tuin, laten die aan elkaar en de juf zien, willen weten hoe ze heten. Ze kennen bijvoorbeeld de pissebed en de duizendpoot en je ziet ook regelmatig kinderen met een kikker in de hand. Ze krijgen ook een andere houding ten aanzien van deze dieren. Eerst was een in de klas rondvliegend insect 'eng' en moest het daarom doodgeslagen worden. Nu vinden ze het interessant, het moet bekeken worden en dan eventueel buiten gezet. Je kunt overigens niet steeds elk kind enthousiast krijgen, al steken de kinderen elkaar wel gemakkelijk aan. Deze juf had aanvankelijk haar twijfels: 'Ik dacht, de kinderen hebben genoeg, het is toch prima zoals het nu is? Ze kunnen balspelen doen, er is een zandbak, gras en een tegelplein. Zou dat laatste in de ontdektuin niet te klein worden voor zoveel kinderen, vooral in natte periodes, met blubber, nat worden, enzovoorts? Maar ik ben heel enthousiast geworden omdat ik heb gezien wat het voor de kinderen betekent.'

Ruimte en vrijheid

Een tweede leerkracht was gelijk enthousiast. Zij kwam op de school werken toen een groot deel van de tuin al klaar was. Op haar vorige school was de ruimte voor kinderen beperkt. Je had een plein waar je met karren kon rijden en er was een zandbak. Een bank was bijvoorbeeld het busstation, de karren de bus. Je kon een of twee rondjes met de bus en dan waren anderen aan de beurt. Spelen was strak geregeld. 'Hier hebben kinderen veel ruimte en vrijheid om te doen wat je wilt doen. Er zijn veel mogelijkheden.' Zij merkt dat de motorische uitdagingen voor de kinderen veel verder gaan dan bij de vorige school, omdat er zoveel verschillende manieren van bewegen zijn, in verschillende gradaties van klimmen en springen, evenwicht houden op een liggende boomstam en veel meer. 'Ik was eerst wat huiverig voor de risico's die deze manier van spelen mogelijk met zich mee kunnen brengen - kinderen kunnen ook hun evenwicht verliezen - maar dat is verdwenen. De kinderen worden ook uitgedaagd tot verschillende sociale activiteiten, zoals drama. Dat draagt weer bij aan een prettiger sfeer.' Deze leerkracht wil zo min mogelijk regels opstellen. De enige strikte regel in deze tuin is dat je bij de waterput met je voeten op de grond moet blijven staan, om te voorkomen dat je over de rand in de put valt. De kinderen houden zich daar goed aan.

Het eerste jaar in de moestuin

De moestuin vormt een belangrijk onderdeel van de ontdektuin. Een van de ouders die nauw bij het werken in de moestuin betrokken is vertelt daarover: 'We willen de kinderen meer betrekken bij hun voedsel en de voedselproductie. Samen met een paar leerkrachten

heeft een groep ouders een roulatiesysteem uitgewerkt waarbij kinderen van de hele school betrokken zijn, dus ook de kinderen vanaf groep 3 die niet meer in het kleutergebouw zitten.'

In 2008 is de moestuin voor het eerst gebruikt. Dit gedeelte van de tuin is in vier ongeveer even grote vakken verdeeld. Elk vak is aan een van de groepen 1, 3, 5 en 7 toegewezen. Kinderen uit de vier groepen hebben van maart tot oktober in hun deel van de moestuin gewerkt. Ze zijn begonnen met zaaien, soms al in kweekkassetten in de klas. Vervolgens hebben ze steeds in kleine groepjes onkruid gewied, water gegeven en uiteindelijk volop geoogst. Ook hebben de kinderen het belang van mesten meegekregen. Voor veel kinderen is het een ontdekking om te zien hoe groenten groeien. Voor sommigen is het zelfs een eyeopener dat groenten niet direct vanuit de supermarkt komen!

In feite maken de kinderen een heel groeiseizoen mee, waarbij ze na de zomer in een hogere groep zitten. In het groeiseizoen dat volgt draaien de nieuwe groepen 1, 3, 5 en 7 een nieuw groeiseizoen mee. Volgens dit roulatiesysteem werken alle kinderen elke twee jaar een seizoen in de moestuin. Dit betekent vier seizoenen moestuin in hun loopbaan van acht jaar basisschool. De groepen 2, 4, 6 en 8 hebben (buiten de moestuin) een taak in de ontdektuin. Groep 8 wiedt samen met groep 2 het onkruid in de vlindertuin, groep 4 onderhoudt de kruidentuin en groep 6 doet de jaarlijkse vlindertelling. In elk van de vier moestuinvakken is een specifieke groep gewassen geteeld: vlinder- en vruchtbloemigen (bonen, aardbeien), koolsoorten (boerenkool, snijmoes), bladgroenten (spinazie, sla) of wortel- en knolgewassen (radijs, uien). De oogst varieerde daardoor per groep. Het idee was hierin te rouleren. Door ieder groeiseizoen per vak een andere groep gewassen te telen raakt de bodem niet uitgeput. Bovendien was het idee dat door de koppeling van groepen gewassen aan bepaalde vakken de kinderen gedurende hun tijd op 'Het Anker' alle gewassen een keer tegenkomen. Veel kinderen hebben trots delen van de oogst mee naar huis genomen. Een kleuter merkte vol verbazing op dat je wat je uit de grond haalt, zomaar op kunt eten.

Samen met de kinderen werd onder andere groentesoep en rabarbercompote gemaakt. De kinderen van groep 4 hebben met de juf kruidenboter gemaakt met vers geplukte kruiden. Een deel van de oogst aan groenten is op tafels in de hal gelegd en mocht door ouders gratis mee naar huis genomen worden. Sommige kinderen zijn groenten als bietjes meer gaan waarderen. Maar de snijmoes bleef liggen omdat ook de ouders niet wisten hoe je die kunt gebruiken!

Ouders gevraagd

De realisatie van de ontdektuin is voor een groot deel voorbereid en gerealiseerd door de tuincommissie van 'Het Anker', waarin naast twee leerkrachten acht ouders zitten. Ook het opzetten van de moestuin en het begeleiden van de kinderen hebben de ouders op zich genomen. Binnen een school heb je altijd enkele personen nodig die op een bepaald gebied voorlopers en trekkers zijn. Een van die trekkers heeft het teeltplan opgesteld, mede op grond van de kennis van haar vader. Daarnaast was het boek *De Groene Hemel* een belangrijke inspiratiebron. Naast het teeltplan en het roulatiesysteem zorgen de ouders er ook voor dat de mest, de zaden en de plantjes er op tijd zijn. De meeste tijd stoppen de betrokken ouders echter in het daadwerkelijk begeleiden van kinderen die in de moestuin werken. Het begint al ruim voor de kinderen komen met het klaarleggen van het gereedschap en het uitrollen van de tuinslang. Er is inmiddels een pomp geïnstalleerd, waardoor de tuinslang minder vaak nodig zal zijn.

De kinderen blijven per groep een half uur tot een uur in de moestuin, afhankelijk van de werkzaamheden en het enthousiasme. De moestuin vormt een onderdeel van het reguliere lesprogramma dat alle kinderen volgen. Iedereen komt dus aan de beurt. Per ochtend worden twee groepen begeleid, waarbij er minimaal twee ouders zijn. Tegen het eind van de ochtend wordt opgeruimd, soms met de kinderen. Eén keer per week wordt af en toe ook nog groep 4 begeleid bij het werken in de kruidentuin. De tuincommissie levert de grootste groep ouders die met de kinderen werken in de moestuin. Maar er zijn ook

andere ouders die af en toe komen helpen. Het is wel een punt van zorg om het werk voor de ouders beheersbaar te houden en voldoende nieuwe enthousiastelingen over de streep te trekken.

Ervarend leren

Een grote groep kinderen heeft het plezier ervaren van het telen van eigen groenten. Maar zij hebben ook geleerd dat de jonge plantjes toch echt water nodig hebben in een droog voorjaar. Een van de ouders had met een heel ander probleem te maken: jonge koolplanten werden aangevreten door duiven. Samen met de kinderen zijn toen emmers zonder bodem om de plantjes geplaatst om ze te beschermen tegen de vraat. Maar niet alleen de kinderen, ook de begeleidende ouders hebben het eerste groeiseizoen veel geleerd. Zo was de betrokkenheid van de kinderen niet altijd even groot. Vooral groep 7 was wat minder enthousiast over de gewassen. Het assortiment kolen groeide langzaam en was bovendien vrijwel in dezelfde week na de zomer rijp. En ook vonden veel kinderen kool niet lekker. Daarnaast was het begeleiden van de kleuters een lastige klus. 'Het enthousiasme in goede banen leiden is een vak apart en het niveauverschil is groot', vertelt een ouder. 'Voor je het weet trekken ze niet het onkruid maar de kleine slaplantjes er weer uit.'

Voor 2009 zijn op grond van de ervaringen van het eerste jaar wijzigingen doorgevoerd. Zo krijgen de kinderen van groep 5 en 7 per tweetal een vast stukje tuin toegewezen, in de verwachting dat ze daardoor meer binding krijgen met de door hen geteelde gewassen. De indeling in groepen gewassen wordt losgelaten. Per groep kunnen ze uit een aantal gewassen er vier kiezen. Ook wordt nagedacht over de snelheid van de groei van gewassen. Door te starten met het zaaien van bijvoorbeeld pluksla, rucola of spinazie kunnen de kinderen al voor de zomer oogsten. Dit vergroot het enthousiasme en ook de kans dat de groenten thuis wordt opgegeten.

Met dank aan de ouders Magteld Beun, Hilda Kors, Rianda Mulder en Ben Rademaker en de teamleden Emmy van den Hoek en Fré de Jonge.

Het ontwerp van de tuin van 't Anker in Amersfoort is een van de tien genomineerden voor de prijs van de Landelijke Ontwerpwedstrijd 'Groene speelplekken'. De winnaar wordt op 7 oktober bekend gemaakt

In een vervolgartikel wordt het ontwikkelingsproces van ontwerp en aanleg van de tuin beschreven, met specifieke aandacht voor ouderparticipatie en voor waar je als school allemaal rekening mee moet houden. ☀

Dierenhotel voor insecten en egels

• Kees Both

Literatuur

Ydema, B. (2008). *De groene hemel*. Haarlem: Uitgeverij Kosmos

Kees Both is pedagoog en onafhankelijk adviseur, activist en publicist op het gebied 'kind en natuur'

Marc Veekamp is voorzitter tuincommissie basisschool 't Anker